

Theorie en praktijk van leren en de leraar

Liber Amicorum Theo Wubbels

Theorie en praktijk **van leren en de leraar**

Onder redactie van

Jan van Tartwijk, Mieke Brekelmans, Perry den Brok en Tim Mainhard

Theorie en praktijk van leren en de leraar

Liber Amicorum Theo Wubbels

Onder redactie van Jan van Tartwijk, Mieke Brekelmans, Perry den Brok
en Tim Mainhard

ISBN 978 90 8850 501 0

NUR 740

© 2014 B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot Uitgeverij SWP (Postbus 257, 1000 AG Amsterdam) te wenden.

Inhoud

Inleiding	7
Vakdidactisch onderzoek in perspectief Kerst Boersma, Harrie Eijkelhof en Wilmad Kuiper	11
Docent-leerling interacties en het sociaal klimaat in de klas Jan van Tartwijk, Tim Mainhard, Mieke Brekelmans, Perry den Brok en Jack Levy	25
Percepties van interpersoonlijk studentgedrag tijdens feedback- dialogen Frans Prins, Marieke van der Schaaf en Tim Mainhard	43
On the contingency of changes in teacher-student interpersonal relationships: Perspectives from the Netherlands and Indonesia Ridwan Maulana, Marie-Christine Opdenakker and Roel Bosker	57
Een kwalitatief onderzoek naar didactische interacties Dubravka Knezic, Maaïke Hajer en Ed Elbers	69
Onderzoek naar docentcognities Douwe Beijaard, Jan van Driel, Ietje Veldman, Nico Verloop en Jan Vermunt	81
Het aandachtsgebied ‘Leren van docenten in de beroepspraktijk’ leeft voort Annemarieke Hoekstra, Jacobiene Meirink en Rosanne Zwart	99

Myth, Theory and Research of Teachers as Agents of Change: The Importance of Noticing Relationships	113
Nataša Pantic'	
Dilemma's van docenten bij het uitdagen van excellente studenten	127
Karin Scager, Sanne Akkerman en Albert Pilot	
A theory of co-teaching	145
Werner Raub	
De maatschappelijke verantwoordelijkheid van de leraren- opleider: Een evidentie?	161
Antonia Aelterman	
Wetenschappelijk praktijkonderzoek naar onderwijs: Zaak van docenten en onderzoekers	175
Wilfried Admiraal, Jos Beishuizen, Geert ten Dam en Monique Volman	
Van Onderwijskunde naar Theosofie	189
Willem Koops, Bas Levering en Micha de Winter	
De Onderwijswetenschappen leggen verkoop van Broodjes Aap aan banden	203
Paul Kirschner, Jeroen van Merrienboer en Saskia Brand-Gruwel	
Over de auteurs / About the authors	221

Inleiding

Dit vriendenboek voor Theo Wubbels is samengesteld ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar Onderwijskunde en vice-decaan van de faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht.

De titel van dit boek, *“Theorie en praktijk van leren en de leraar”*, verwijst naar de grote nadruk die Theo gedurende zijn loopbaan heeft gelegd op de verbinding van de wetenschap met de praktijk van het onderwijs. Daarbij was een van de belangrijkste lessen aan zijn promovendi, waaronder de redacteuren van dit boek, dat de wetenschappelijke kwaliteit van onderzoek voorwaardelijk is voor haar relevantie voor de onderwijspraktijk. In zijn begeleiding bracht hij dit in de praktijk door ons voortdurend te helpen bij het aanscherpen van (en soms door ons aan te spreken op) de conceptuele en methodologische kwaliteit van ons onderzoek. We hebben alle vier nog de sessies voor ogen waarbij Theo vriendelijk glimlachend en ontspannen – in een karakteristiek gestrekte, maar toch onderuitgezakte houding (zie Figuur 1) – ons werk op constructieve wijze feilloos wist te fileren.

De wetenschappelijke kwaliteit van Theo's eigen werk is zichtbaar geworden in meer dan honderd Nederlandstalige publicaties en meer dan tweehonderd internationale publicaties, en in het werk van de bijna dertig promovendi die hij begeleidde naar een succesvolle verdediging van hun proefschrift.

Figuur 1. Theo in begeleidingsstand.

Een alternatieve titel voor dit boek had kunnen zijn “Niets zo praktisch als een goede *Theorie*”, waarmee we ook hadden verwezen naar de praktische bijdragen die Theo als bestuurder heeft geleverd aan het reilen en zeilen van uiteenlopende onderwijsorganisaties: als conrector verbonden aan het Herman Jordan Lyceum in Zeist, en later binnen de Universiteit Utrecht als hoogleraar-directeur van het Instituut voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Studievaardigheden (IVLOS), als voorzitter van de afdeling Pedagogiek en Onderwijskunde, oprichter en bestuurder van de Academische Lerarenopleiding Primair Onderwijs en tot voor kort als vice-decaan van de faculteit Sociale Wetenschappen en nu nog steeds als *admissions dean* van de Universiteit Utrecht.

In dit boek zijn bijdragen opgenomen van vrienden en collega’s van binnen en buiten de Universiteit Utrecht waarmee Theo heeft samengewerkt sinds hij in 1978 aan deze universiteit begon. Het overzicht is verre van compleet, maar geeft toch een indruk van Theo’s breedte. De bijdragen hebben gemeenschappelijk dat ze gaan over de leraar, leren en het onderzoek daarnaar.

Na het behalen van het doctoraalexamen Natuurkunde aan de Universiteit Utrecht begint Theo zijn beroepsloopbaan in 1973 als docent Natuurkunde en maakte in 1978 de overstap naar de vakgroep Natuurkundedidactiek van de Universiteit Utrecht. In het eerste hoofdstuk van dit boek, van Boersma en zijn collega’s, staat die vakdidactiek dan ook centraal.

Al snel realiseerden Theo en zijn collega’s van de vakgroep zich dat een goede werkrelatie tussen leraar en leerlingen het fundament vormt voor

het onderwijs. Dat was de start voor een onderzoeklijn naar leraar-leerling interactie en de effecten daarvan op het sociaal klimaat in de klas waarvan wij en onze Amerikaanse collega Jack Levy verslag doen in het tweede hoofdstuk. In dat onderzoek vormde gedurende een groot aantal jaren het gedrag van de leraar het aangrijpingspunt. Juist via zijn of haar eigen interpersoonlijk gedrag kan de leraar immers de interactie processen in de klas sturen. Het in dit onderzoek ontwikkelde model en instrument wordt inmiddels ook toegepast bij het bestuderen van interpersoonlijk gedrag van leerlingen. Het onderzoek van Prins en anderen, dat wordt beschreven in het derde hoofdstuk is daarvan een voorbeeld. Internationaal heeft het onderzoek naar docent-leerling interactie communicatie veel navolging gekregen. Een voorbeeld van onderzoek waarin het instrumentarium in een andere cultuur wordt toegepast wordt door Maulana en anderen beschreven in het vierde hoofdstuk, waarin een vergelijking wordt gemaakt tussen de docent-leerlingen relatie in Nederland en Indonesië. In het vijfde hoofdstuk beschrijven Knezic en haar collega's onderzoek naar leraar-leerlingen communicatie vanuit een didactisch perspectief. Ook bij dat onderzoek was Theo nauw betrokken.

In de daarop volgende hoofdstukken verschuift de focus van leraar-leerling interactie naar de leraar als professional. Een (van oorsprong) Leidse groep onderzoekers beschrijft onderzoek naar cognities van docenten in het zesde hoofdstuk. Theo werkte met ieder van deze auteurs samen aan onderzoek naar het leren van docenten. Dat gebeurde onder meer in het NWO gefinancierde onderzoeksproject "Leren van docenten in de beroepspraktijk" met Theo als projectleider. Hoekstra, Meijerink en Zwart beschrijven de opbrengsten in het zevende hoofdstuk. In hoofdstuk acht gaat Pantić in op de leraar als "Change Agent", deze bijdrage ligt in het verlengde van haar dissertatie die ze in 2011 onder begeleiding van Theo voltooide. In hoofdstuk negen beschrijft Scager onderzoek dat onderdeel vormde van een onderzoeksproject waarop zij in 2013 onder begeleiding van Theo promoveerde. In dit hoofdstuk gaat het om dilemma's van docenten bij het begeleiden van excellent presterende studenten in het hoger onderwijs. Raub richt zich in het volgende hoofdstuk op de samenwerking van docenten bij het verzorgen van onderwijs. Hij presenteert een mathematisch model waarmee dilemma's bij die samenwerking beter begrepen kunnen worden. In het daar op volgende hoofdstuk van Aelterman staat de lera-

renopleider centraal, en dan in het bijzonder de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de opleider.

In de drie laatste hoofdstukken richt de aandacht zich op de onderwijswetenschappen. Een onderwerp dat Theo, die tot voor kort voorzitter was van de Vereniging voor Onderwijsresearch (VOR), nauw aan het hart ligt. Admiraal en zijn collega's geven in het twaalfde hoofdstuk voorbeelden van wetenschappelijk praktijkonderzoek dat een bijdrage kan leveren aan het (verder) bij elkaar brengen van de onderwijswetenschappen en de onderwijspraktijk. Koops en collega's presenteren in het dertiende hoofdstuk een essay waarin zij de Onderwijskunde positioneren ten opzichte van andere disciplines binnen de sociale wetenschappen. Kirschner en zijn collega's sluiten dit boek in stijl af in het veertiende hoofdstuk, waarin zij een aantal mythes over leren en onderwijzen doorprikken. Geheel in lijn met Theo's nadruk op wetenschappelijke kwaliteit van onderzoek benadrukken zij het belang van robuust onderzoek omdat *juist* dergelijk onderzoek kan leiden tot zowel theorievorming als bewijsgeïntegreerde praktische toepassingen. Zoals in het begin van deze inleiding beschreven is dat ook een belangrijke les die wij als promovendi van Theo hebben geleerd.

Wij danken alle auteurs voor hun bijdragen aan dit boek, als redacteurs hebben wij veel plezier beleefd aan het samenstellen van dit werk. Wij hopen dat ook u, lezer (en jij, Theo), de bijdragen waardeert en leerzaam zult vinden.

Jan van Tartwijk, Mieke Brekelmans, Perry den Brok en Tim Mainhard